

Дмитришин М.В.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Запропоновано системний підхід до побудови організаційно-фінансового механізму в системі вищої освіти, що полягає в представленні останнього як складної ймовірнісної динамічної системи, практична реалізація принципів організації і функціонування якої дозволяє забезпечити ефективний розподіл та використання наявних фінансових ресурсів, а також високу якість освітніх послуг.

Ключові слова: фінанси, фінансові ресурси, фінансова політика, фінансовий механізм, організаційно-фінансовий механізм.

I. Вступ.

В сучасних ринкових умовах, що супроводжуються світовою фінансовою кризою, перед системою вищої освіти, як ніколи, актуальними постають завдання підвищення ефективності розподілу та використання наявних (фінансових, трудових, матеріальних тощо) ресурсів, забезпечення високої якості освітніх послуг відповідно до рівня їх фінансового забезпечення і, безумовно, посилення взаємозв'язків ринку освітніх послуг з ринком праці, зважаючи на світові тенденції зростання рівня безробіття.

Успішне вирішення проблем розвитку вищої освіти неможливе без постійного теоретичного осмислення основних методологічних положень та системного аналізу практичного світового досвіду реалізації організаційно-фінансового механізму в даній сфері на основі інноваційних методів функціонування, оскільки нова якість освіти в значній мірі забезпечується ефективним функціонуванням саме організаційно-фінансового механізму в системі вищої освіти.

Дослідженню різних аспектів проблем фінансового забезпечення вищої освіти присвячені праці українських та зарубіжних учених, таких як Г. Беккер, Д. Богиня, Т. Боголіб, Ю. Васильєв, К. Павлюк, Г. Лопушняк, О. Галушко, О. Грішнова, Е. Денісон, І. Калешок, В. Корієв, Л. Кузьменко, Ю. Лисенко, І. Чугунов, С. Юрій, Ф. Ньюман, В. Куценко, С. Струмлінін, М. Трой, С. Турайлич, М. Федоров, К. Хюфнер, В. Чудінов, Д. Чупрунова та інші.

Відзначаючи важливість і практичне значення напрацьованих з проблем функціонування організаційно-фінансового механізму в системі вищої освіти, слід відмітити, що окремі теоретичні, методичні та практичні положення є не повністю досконалими і потребують подальшого доопрацювання.

II. Постановка завдання.

Проблеми, що виникають при функціонуванні організаційно-фінансового механізму в системі вищої освіти, потребують розробки і впровадження нових підходів і форм фінансування вищих навчальних закладів. Ефективним інструментом при цьому може бути системний підхід до комплексного аналізу організаційно-фінансового механізму та визначення шляхів його удосконалення за допомогою відповідних методів оптимізації.

Теоретична розробка проблеми функціонування організаційно-фінансового механізму системи вищої освіти і удосконалення його окремих елементів на основі інноваційних методів вимагає розробки стратегій розвитку системи вищої освіти і на її основі вивчення напрямків удосконалення організаційно-фінансового механізму.

III. Результати.

Необхідною умовою функціонування вищого навчального закладу і в решті решт системи вищої освіти в цілому є наявність достатньої кількості фінансових ресурсів чи їх грошових аналогів.

Під фінансами розуміють сукупність форм і методів формування, розподілу й використання централізованих і децентралізованих грошових фондів з метою виконання функцій і завдань держави, підприємств і населення із забезпеченням умов розширеного відтворення, задоволення соціальних та інших потреб суспільства [4, с. 460].

Фінанси трактуються також як економічні відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів з метою виконання функцій і завдань держави та забезпечення умов розширеного відтворення [2, с. 13].

Економічний енциклопедичний словник за ред. С.В. Мочерного фінанси визначає як систему відносин економічної власності між різними суб'єктами господарювання з приводу створення, мобілізації, розміщення, обміну та розподілу в тому числі перерозподілу, фінансових ресурсів і грошових коштів, їх руху в процесі обігу та використання з метою забезпечення кожного суб'єкта, а також будь-якої іншої фізичної особи й суспільства загалом необхідними грошима [5, с. 503].

Зауважимо, що наведені визначення економічної сутності фінансів не висвітлюють усього розмаїття концептуальних підходів та міркувань із цього питання, що є наслідком його багатогранності та різноплановості.

Різними тлумаченнями відзначається також поняття "фінансових ресурсів". Так, з позиції підприємств фінансові ресурси це грошові доходи і надходження, які перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання і необхідні для виконання ним фінансових зобов'язань, здійснення витрат з розширеного відтворення і економічного стимулювання працівників [1, с. 127].

Фінансово-економічний словник трактує це поняття як сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання і є джерелом їх виробничого й соціального розвитку [3, с. 783].

На макрорівні поняття фінансових ресурсів розглядається, як грошові фонди, які створюються в процесі розподілу і використання валового внутрішнього продукту за певний період часу, а на мікрорівні, як акумульовані підприємством з різних джерел грошові кошти, які надходять в його обіг і призначені для покриття потреб підприємства [7, с. 28].

Із урахування критеріїв обґрунтування цього поняття (джерела створення, форми вияву, цільове призначення) фінансові ресурси – грошові нагромадження і доходи, створені у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту і зосереджені у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення і задоволення інших суспільних потреб.

Діяльність держави по акумулюванню, розподілу та використанню фінансових ресурсів у централізовані та децентралізовані фонди грошових коштів реалізується за допомогою фінансової політики держави.

Під фінансовою політикою розуміють частину економічної політики держави, уряду, курс, який виявляється у використанні державних фінансових ресурсів, регулюванні доходів і видатків, формуванні і виконанні державного бюджету, у податковому регулюванні, в управлінні грошовим обігом, у впливі на курс національної валюти [6, с. 268].

Свою фінансову політику держава реалізує за допомогою фінансового механізму, склад і структура якого визначаються рівнем розвитку економіки, відносинами власності, національними особливостями країни.

Фінансовий механізм розглядається як сукупність форм, методів і важелів планового управління фінансовими відносинами, які пов'язані з плануванням фінансів, утворенням, розподілом і використанням грошових доходів, нагромадженням фондів, із системою фінансування видатків.

Фінансовий механізм є складовою частиною господарського механізму, включаючи фінансові стимули, важелі, інструменти, форми і способи регулювання економічних процесів і відносин.

У широкому розумінні фінансовий механізм – комплекс фінансових методів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.

За допомогою конкретних фінансових форм і методів здійснюються розподільні та перерозподільні відносини, утворюються доходи суб'єктів економічної діяльності і відповідні фонди грошових коштів.

При цьому функціонування фінансового механізму ґрунтується на організаційно-правових положеннях та фінансовій інформації, які забезпечують практичне використання фінансів для досягнення визначених цілей і завдань.

У вузькому розумінні фінансовий механізм – сукупність конкретних фінансових методів та важелів впливу на формування та використання фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітного функціонування й розвитку державних структур, суб'єктів господарювання і населення [7, с. 85].

Фінансово-економічний словник трактує фінансовий механізм як сукупність форм і методів створення і використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення [3, с. 515].

Фінансовий механізм спрацьовує ефективно за умови функціонування його складових за допомогою яких держава спрямовує економічний і соціальний розвиток відповідно до потреб громадян.

Для обґрунтування діяльності з упорядкування всіх елементів певного об'єкта в часі і просторі використовують поняття “організації”. Організаційний підхід до дослідження будь-якої системи означає вивчення її внутрішньої структури та взаємодії її із зовнішнім середовищем. Необхідність організації як такої визначається внутрішньою структурованістю елементів системи як цілого, наявністю в елементах таких властивостей, як адаптивність один до одного і здатність чинити опір їх поєднанню. Ступінь організованості цілого (системи) визначається мірою поєднання його елементів.

Найважливіша організаційна характеристика системи – структура, тобто система щодо її побудови, просторово-часового розміщення частин, взаємозв'язків між елементами. Система змістовніша від структури, вона охоплює механізм взаємодії елементів цілого, у результаті чого явище, об'єкт, процес перетворюється на систему. Організація будь-якої системи потребує відповідного підбору і поєднання її елементів, які забезпечували її гармонійне функціонування.

У сучасних умовах вищі навчальні заклади, намагаючись адаптуватися до швидко змінних ринкових умов, стикаються з проблемами недостатньої гнучкості існуючих організаційних, фінансових структур і механізмів, координації діяльності функціональних підрозділів, забезпечення необхідного рівня відповідальності за кінцеві результати діяльності окремих вищих навчальних закладів і системи вищої освіти в цілому.

Це викликає необхідність перегляду традиційних форм і способів побудови організаційно-фінансового механізму системи вищої освіти.

Природним і закономірним методом дослідження систем служить системний підхід, який дозволяє вивчити окремі об'єкти як структурні частини складних систем, проводити аналіз об'єктів на основі цих взаємозв'язків між елементами, виявляти ролі кожного з них в загальному процесі функціонування складної системи і, навпаки, дії системи в цілому на окремі її елементи.

В процесі управління доводиться зустрічатися з складними системами, які складаються з підсистем, які мають свої функції і призначення.

Ефективність системного підходу полягає в тому, що він об'єднує в процесі управління окремі елементи в єдину систему, якою є організаційно-фінансовий механізм, а також дозволяє керуватися при ухваленні управлінських рішень складними взаємозв'язками, що існують всередині системи, і його різносторонніми взаєминами із зовнішнім середовищем. Керований організаційно-фінансовий механізм як єдиний організм дає можливість спрогнозувати наслідки будь-якого втручання.

Таким чином, системний підхід до аналізу організаційно-фінансового механізму полягає у розгляді останнього як складної ймовірнісної динамічної системи, що охоплює процеси забезпечення, організації, планування, регулювання, стимулювання, контролю тощо. Такі системи є кібернетичними, тобто керованими, і мають наступні характерні риси:

- унікальність поведінки системи в конкретних умовах;
- стохастична зміна окремих параметрів системи та її поведінки в цілому;
- стійкість у протистоянні негативному впливу екзогенних та ендемогенних чинників;
- здатність змінювати свою структуру і формувати стратегії поведінки та розвитку;
- здатність формувати цілі всередині системи, тобто здатність адаптуватися до умов, що змінюються.

Взаємодія між підсистемами підтримується економічними, інтеграційними та коопераційними зв'язками, що виражають комплекс складних відносин, які виникають всередині системи.

Важливою ознакою таких систем є їх інтегрованість, суть якої у тому, що кожному окремому елементу не властиві якості, характерні для системи. Таким чином, організаційно-фінансовий механізм із системних позицій не зводиться до простої сукупності елементів. Сума властивостей окремих елементів не виражає суму його властивостей в цілому.

Система розвивається за законами еволюції, поєднуючи детермінізм і стохастичність, нестабільність і рівновагу, циклічність і хаос. Така еволюція зумовлює властивості синергетичності, а отже, сприяє самоорганізації системи.

Складність і багатогранність організаційно-фінансового механізму зумовлює сукупність принципів, які доцільно поділити на загальні, або загальносистемні, принципи організації, принципи побудови організаційних систем, а також принципи організації процесів.

Серед загальносистемних принципів виділимо наступні:

- цілісність (всі структурні елементи організаційно-фінансового механізму впорядковані, взаємодіють заради єдиної кінцевої мети – забезпечення ефективного розподілу та використання наявних фінансових ресурсів і забезпе-

чення високої якості освітніх послуг;

- синергетичність (сумарний результат функціонування організаційно-фінансового механізму значно більший, ніж сума результатів функціонування окремих її складових);

Синергетика допомагає виявити ті місця в структурі зв'язків, де через відповідний незначний вплив можна отримати суттєвий позитивний ефект, тобто конкурентну перевагу в будь-якій ланці організаційно-фінансового механізму. Синергетичний ефект за своєю суттю є організаційним, тому для його досягнення необхідно так підібрати елементи та зв'язки між ними, щоб одержати і якісне, і кількісне збільшення результатів функціонування системи та її підсистем.

Сукупність внутрішніх зв'язків організаційно-фінансового механізму можна поділити на матеріальні і нематеріальні. Матеріальні зв'язки проявляються у процесі взаємодії структурних одиниць в основному через грошові засоби. Вони можуть бути простими за формою, або коопераційними чи інтеграційними. При цьому взаємодія складових базується на внутрішніх економічних та господарських зв'язках. Нематеріальний тип зв'язків проявляється в обміні досвідом, кодрами, діловою інформацією, інноваціями, ноу-хау та ін.

Матеріальний тип зв'язків сприяє тривалішому та масштабнішому ефекту порівняно із швидкоплинним ефектом зв'язків нематеріального типу. Оптимальний спосіб впливу на обидва типи зв'язку дозволяє одержувати синергетичний ефект. При цьому можна виокремити такі види синергетизму:

- операційний, який одержують внаслідок застосування нових інноваційних методів реалізації організаційно-фінансового механізму та раціонального використання фінансових ресурсів;
- інвестиційний, який є наслідком сумісного використання диверсифікованих джерел фінансових ресурсів;
- управлінський, який є наслідком використання ефективних стратегій, управлінських схем та ін.

Синергетичний ефект можливий у особливих умовах самоорганізації системи: складність, відкритість, нелінійність, тривала еволюція, цілеспрямована організація. Він проявляється у формі раціонального використання фінансових ресурсів, підвищення якості освітніх послуг, економії грошових засобів, часу тощо.

Важливим є принцип адаптації, який полягає у пристосуванні складових систем до змін і нових умов. Цей принцип актуальний в ринкових умовах і спричиняє постійне якісне оновлення структурних елементів організаційно-фінансового механізму.

Реалізація закону синергії базується на інтеграції всіх аспектів функціонування системи та складній структурі взаємозв'язків.

Цей закон вимагає системності при організації та інтеграції взаємозв'язків елементів системи, стійкості організаційно-фінансового механізму в умовах нестабільного середовища.

Закон розвитку організаційно-фінансового механізму полягає у його елементній, структурній та функціональній перебудові з метою підвищення ефективності організації (вищого навчального закладу, системи вищої освіти в цілому). Внаслідок дії цього закону організаційний розвиток приводить до збільшення розмірів системи та розширення її діяльності.

Принцип зовнішнього доповнення полягає у тому, що будь-яка система потребує резервів (у тому числі фінансових), зокрема для погашення дестабілізаційних впливів випадкових чинників.

Належне організаційне забезпечення функціонування взаємодіючих елементів і цілої системи потребує існування зворотних зв'язків. Реалізація принципу зворотних зв'язків при функціонуванні організаційно-фінансового механізму проявляється в організації системи контролю, координації, організації інформаційних потоків.

На основі принципу необхідної різноманітності при розробці організаційних систем необхідно орієнтуватися на оптимальне різноманіття складових при адекватній організаційній структурі. При проектуванні та вдосконаленні організаційних систем важливе узгодження їх організаційних структур та систем організаційного забезпечення їх функціонування.

Наведені загальносистемні принципи зумовлюють принципи побудови організаційних систем та принципи організації процесів.

До принципів побудови відносяться принципи ієрархічної впорядкованості, який полягає у чіткому підпорядкуванню структурних елементів відповідно до ієрархічних рівнів. Це ускладнює організацію, проте сприяє забезпеченню сучасного чітко скерованого та ефективно функціонуючого організаційно-фінансового механізму в системі вищої освіти.

Вибір найкращого варіанта побудови структури з урахуванням обмеженого складу організаційних елементів та ресурсів забезпечує принцип оптимальності, у відповідності до якого розраховуються та науково обґрунтовуються розміри організаційних систем, величина необхідних ресурсів та ін.

Принцип адаптивності, який виражає здатність систем пристосовуватися до змінних умов зовнішнього середовища, зумовлює використання гнучких механізмів функціонування елементів організаційно-фінансового механізму, їх швидкого реагування на потреби ринку.

Серед принципів організації процесів виділимо наступні: системність, раціональність, ефективність.

Принцип системності розглядає процес як комплекс вибірково залучених елементів, взаємодія яких спрямована на отримання позитивного ефекту.

Відповідно до цього всі процеси в рамках функціонування організаційно-фінансового механізму в системі вищої освіти повинні будуватися з урахуванням узгодженої та цілеспрямованої взаємодії внутрішніх складових.

Принцип раціональності полягає у науково обґрунтованій та економній організації, в якій складові процесу підібрані оптимально і досягнення кінцевих результатів можливе з мінімальними витратами. У освіті цей принцип є важливим і базується на інноваціях і резервах із обмеженням на використання нових ресурсів.

Принцип ефективності передбачає організацію процесу з метою отримання позитивних кінцевих результатів. У системі вищої освіти останнє означає досягнення високої якості освітніх послуг, встановлення зв'язків з ринком праці і врешті – досягнення соціального ефекту на основі реалізації відповідного організаційно-фінансового механізму.

Наведені принципи формують знання про правила організаційної побудови, організаційного забезпечення, організаційної діяльності та про можливі негативні наслідки нехтування ними, зокрема, при організації процесів, пов'язаних з функціонуванням організаційно-фінансового механізму.

IV. Висновки.

Таким чином, запропоновано системний підхід до побудови організаційно-фінансового механізму в системі вищої освіти, що полягає в представленні останнього як складної ймовірнісної динамічної системи, практична реалізація принципів організації і функціонування якої дозволяє забезпечити ефективний розподіл та використання наявних фінансових ресурсів, а також високу якість освітніх послуг.

В рамках такого підходу під організаційно-фінансовим механізмом будемо розуміти систему управління фінансами, що здійснює забезпечення, організацію, планування, регулювання, стимулювання і контроль фінансових потоків з метою ефективної взаємодії різних суб'єктів господарювання, у відповідності з діючою нормативною базою і наявними фінансовими ресурсами.

Література

1. Грідчина М.В. Фінанси (теоретичні основи): підручник / Під керівництвом і наук ред. М.В. Грідчиної, В.Б. Захожая / М.В. Грідчина, В.Б. Захожай, Л.П. Осипчук та ін. – К.: МАУП, 2002. – 280 с.
2. Дробозина Л.А. Фінанси. Учебник / Под. ред. Л.А. Дробозиной / Л.А. Дробозина и др. – М.: ЮНИТИ, 2002. – 320 с.
3. Загородний А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородний, Г.Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.

4. Леоненко П.М. Теорія фінансів: Навч. посб. / За загал. ред. О.Д. Василика / П.М. Леоненко, П.І. Юхименко, А.А. Гьєнко та ін. – К.: Центр навч. літератури, 2005. – 480 с.
5. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: У двох томах. Т. 2 / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій; за ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.
6. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.П. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – 2-е изд., исправл. – М.: ИНФРА, 1999. – 478 с.
7. Юрій С.І. Фінанси: вишкіл студії. Навчальний посібник / С.І. Юрій, Т.О. Кізіма, Н.П. Злепко, М.М. Трішак; за ред. С.І. Юрія. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 357 с.

Шипковець Л.Ю.

ДДФА

ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КЕРУВАННЯ ЯКІСТЮ

В наш час в Європі і світі в цілому поняття «якість» розглядають з точки зору якості роботи підприємства і виробленої продукції, системи управління, інноваційних процесів постійного вдосконалення, досягнення тривалих позитивних фінансових результатів з метою поліпшення життєвого рівня, екології, підвищення конкурентоспроможності. Завдяки розвитку систем якості Японія, США, Німеччина, Швеція, Швейцарія та інші розвинені країни досягли найвищого рівня виробництва і життя.

Ключові слова: державна система догляду за якістю продукції, контроль якості, керування якістю, сертифікація, статистичні методи контролю

I Вступ.

Формування ефективної системи управління якістю на підприємстві зумовило доцільність дослідження теоретичних і практичних підходів до сутності поняття «якість» та принципів управління якістю як джерела економічного розвитку та зростання конкурентоспроможності.

Сучасний розвиток світової економіки свідчить, що якість продукції (послуг) стала визначальним чинником успішної господарської діяльності підприємств. В останнє десятиріччя у забезпеченні якості сталися докорінні зміни, які адекватно відображають прискорення технічного розвитку промисловості та сфери послуг. З огляду на це, на думку автора, доцільно розглянути сутність основних етапів розвитку системи контролю та забезпечення якості [5, с.212].

Контроль якості у сучасному розумінні цього поняття виник у 1905 р., коли Г. Форд (США) розділив складний цикл виготовлення автомобіля на короткі прості операції. Це надало можливість використати у виробництві малокваліфіковану робочу силу, а контроль якості обмежити відокремленням неякісної продукції від якісної. При цьому взаємовідносини з постачальниками і споживачами формувалися на підставі технічних умов. Концептуальний підхід цього етапу розвитку систем якості обмежувався тим, що споживач мав отримувати вироби, котрі відповідали стандартам.

II Постановка завдання.

Дослідити історію міжнародного розвитку якості продукції.

III Результати.

1. Досвід керування якістю на підприємствах США

Промисловість США в 40-50-х роках, орієнтована на масове виробництво різного роду товарів (автомобілі, холодильники, телевізори, радіоприймачі),